

ВЛИЯНИЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА СРЕДА ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА БИОЛОГИЧНОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ В БЪЛГАРИЯ

Румен Отузбирова, Георги Алексиев, Георги Митев
Тракийски университет, Стара Загора

Резюме

След присъединяването на страната ни към ЕС и към правилата за обща търговия, влиянието на институционалната среда и провежданата в следствие аграрна политика все повече се отразяват по отношение утвърждаването на биологичното производство. За изследване на институционалното въздействие върху развитието на биологичното земеделие в страната, за периода 2007–2017 г., са използвани данни на Министерство на земеделието и храните, Държавен фонд земеделие и организации на производители. Установява се, че в годините след присъединяването на България към ЕС, прилаганата Обща селскостопанска политика успява да даде относително силен тласък за стартиране на биопроизводството. Отчита се подобряване на институционалната среда, но не в степен, която да осигурява устойчиво развитие на българското биологично земеделие.

Ключови думи: биологично земеделие, институционална среда.

Key words: organic farming, institutional environment.

JEL: Q18.

Увод

Биологичното производство е един от най-динамично развиващите се сектори на селското стопанство през последните години, както в ЕС-28, така и у нас. Биологичното земеделие се подпомага по стълб 2 на ОСП, включващ мерките за подпомагане на селските райони. Според Митова (2018), в около половината от страните на ЕС-28, площите в преход към биологично земеделие (БЗ) през последните три години са между 10 и 30% от всички площи с БЗ. В България те са между 70 и 82% (най-висок процент в ЕС-28). Делът на площите в преход към БЗ е показател за потенциала на растеж на сектора през следващите няколко години и вид гаранция за значително увеличаване на биологичните продукти с български произход на родния и международните пазари.

Пазарът на биопродукти в България изпреварва значително производството. Преобладаваща част (над 80%) от биологичните храни у нас се изнасят – предимно на европейския пазар – най-вече в Германия, Холандия, Франция, Италия. Има износ и за САЩ, Япония, Корея и Канада. България е един от най-големите износители на диви сушени горски плодове и билки. Изнасят се и намират много добър прием на международния пазар замразените плодове – ягоди, малини и боровинки, биологичен мед, етерични масла от роза, лавандула, мента, сирене, кашкавал и конфитюри [6]. Българските биопродукти са конкурентноспособни на чуждите пазари, тъй като не отстъпват по качество, имат по-ниска себестойност и се предлагат на по-ниски цени, отговарят на всички изисквания и стандарти и са уникални [7].

Биологичното земеделие в България е в начален стадий на своето развитие, но тенденциите са възходящи и то се развива с бързи темпове. За периода 2006–2016 г. повече от 10 пъти е увеличен броят на биологичните оператори и площите в биологичното производство, 5 пъти е увеличен броят на говедата и пчелните семейства, около 10 пъти броят на овцете и над 25 пъти – броят на козите.

Със стартирането на новата програма за развитието на селските райони (ПРСР) за периода 2014–2020 г. очакванията за развитие на биологичното земеделие нарастват, тъй като евро-финансирането за отглеждането на биопродукти се увеличи 5 пъти (в предишната ПРСР бяха планирани 33 млн. евро, а в новата са заложили 152 млн. евро). За пръв път се предвиди и финансиране на биологичното животновъдство, заложили са и мерки като пасторализъм (сезонна паша), опазване на застрашени от изчезване местни породи и други дейности.

Равнище на институционална подкрепа за българското биологично земеделие

Съгласно разпоредбите на Регламент на Европейския парламент и на Съвета относно подпомагане на развитието на селските райони от европейския земеделски фонд за развитие на селските райони за периода 2014–2020 г., България е разработила отделна мярка: 11 „Биологично земеделие“ в рамките на новия програмен период на Програмата за развитие на селските райони 2014–2020 г. В рамките на тази мярка се изпълняват две подмерки: „Подмярка 11.1 Плащания за преминаване към биологично земеделие за хектар ИЗП“ и „Подмярка 11.2 Плащания

за поддържане на биологичното земеделие за хектар ИЗГП”.

Финансовата стойност на институционалната подкрепа за биологичното земеделие в България са представени в Наредба №4 на МЗХ (2015) (табл. 1). Равнището на подпомагане в

периода на преход е по-високо спрямо периода след преход, което са дължи на завишените разходи на производителите при трансформацията на тяхната дейност от традиционна в отговаряща на изискванията за биологично производство.

Табл. 1. Годишен размер на плащанията за биологично земеделие (евро/ха)

Дейности	В периода на преход	Преминали преходен период
1. Полски култури, вкл. фуражни	284	168
2. Постоянни затревени площи	128	112
3. Трайни насаждения, лозя, маслодайна роза	736	557
4. Ароматни и медицински растения	515	405
5. Зеленчукови култури	575	399
6. За пчелно семейство	35	25
7. Едри преживни животни (говеда и биволи) отглеждани за мляко	230	77
8. Едри преживни животни (говеда и биволи) отглеждани за месо	160	63
9. Дребни преживни животни (овце и кози) за мляко и месо	122	90

Източник: [4].

През първата година на действие на Наредбата са одобрени 2 116 заявления за подпомагане, като са изплатени средства в размер на 28 119 231 лв., като 75% от тях са финансирани от фондовете на ЕС и 25% от националния бюджет. Един кандидат може да бъде подпомаган едновременно за извършването на дейности в повече от едно направление за периода на прилагане на мярка „Биологично земеделие”, като максималният размер на това подпомагане е за едногодишни култури – 600 евро/ха; за специализирани многогодишни култури – 900 евро/ха., а за друг начин на земеползване – 450 евро/ха. В последната категория най-често се включват животновъдните производители комбинирайки подпомагането за поддръжка на пасища в системата за контрол и животинските единици, които отглеждат използвайки съответните пасища. Тази дуалистична схема на подпомагане позволява на производителите да достигнат до високи равнища на институционална подкрепа, необходима в отговор на завишените разходи за провеждане на стопанска дейност отговаряща на изискванията в Наредба №1 [5]. Биологичните дейности се изпълняват за период от 5 години, като плащанията на площ покриват допълнителните разходи и пропуснатите доходи в резултат от биологичното управление.

По данни от Аграрен доклад на МЗХ (2017) към края на 2016 г. общо регистрираните в Министерството на земеделието и храните биологични оператори са 7 262 броя – с 1 089 повече спрямо година по-рано и над 20 пъти в повече от началото на периода на евро финансиране. От тях, 6 961 броя са производители, 3 броя производители на аквакултури, 177 броя преработватели на биологична продукция и 121 броя

търговци (вносители, износители, търговци на едро и дребно). През 2016 г. броят на операторите в система на контрол в биологичното производство представлява 7,4% от общия брой на регистрираните земеделски производители по Наредба № 3 от 1999 г. за създаване и поддържане на регистър на земеделските стопани.

Използването на финансовата подкрепа по мярка 11 се отрази благоприятно върху развитието на производствения капацитет на биологичното животновъдство в България. Отглеждането на животни по биологичен начин, или биологично животновъдство означава да се отглеждат адаптирани към местните условия породи животни, като се прилагат методи на отглеждане, близки до естествения начин на живот, които понижават стреса и осигуряват добро здравословно състояние. Животните се хранят с биологично произведени фуражи, забранено е използване на регулатори на растежа и е ограничено до минимум използването на антибиотици. Също стриктно се следи съотношението между броя на животните и обработваемите площи. Задължително е осигуряването на достатъчно пространство за изява на естественото им поведение като разходка и паша на открито и пр. [5].

Състоянието на биологичното земеделие в България динамично се промени през отминалия програмен период на ОСП на ЕС. В периода от 2011 до 2016 г. рязко се покачва както броят на отглежданите по биологичен начин животни в страната (табл. 2), така и площите регистрирани в системата за контрол (табл. 3). Най-ясно изразен е прираста при пчелните семейства, при който над 30% се отглеждат по биологичен начин в края на периода.

Табл. 2. Брой животни отглеждани по биологичен начин

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Говеда	976	1 173	1 311	1 622	4 209	9 718
Овце	6 648	9 175	7 894	9 029	18 792	26 809
Кози	3 397	2 831	3 235	4 142	5 381	8 242
Пчелни семейства	58 855	85 346	117 360	106 676	178 331	236 462

Източник: Eurostat.

Табл. 3. Площи в системата за контрол (биологично земеделие)

Група култури (ха)	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Зърнено-житни култури, вкл. ориз	6 521	7 532	7 669	12 061	22 191	30 940
Технически култури – общо	5 846	7 909	10 924	12 878	20 873	30 512
Култури за зелено/фуражни култури от обработваемите земи	995	2 044	2 881	5 215	8 330	14 911
Трайни насаждения	6 442	10 959	16 885	18 213	25 946	33 174
Постоянни ливади и пасища	4 491	7 957	15 476	21 831	31 796	38 736
Угар	1 513	2 315	2 905	2 205	6 209	8 075
Общо площи в системата за контрол	26 622	40 379	58 107	74 351	118 571	156 348
Диворастящи култури	543 655	472 700	678 025	694 251	901 617	307 995

Източник: Агростатистика на МЗХ.

При преглед на регистрираните оператори в системата на контрол се забелязва, че регистрираните производители отглеждащи животни по биологичен начин са регистрирани и като стопанисващи пасища. Това изискване залегнало в основата на двете наредби позволява да анализираме корелацията между пасищата в системата за контрол и отглежданите животински единици.

Институционалната подкрепа за биологичното животновъдство в България е олицетворена в разработената от Министерството на земеделието и храните Наредба №4 от 24.02.2015 г. за прилагане на Мярка 11 „Биологично земеделие” от ПРСР за периода 2014–2020 г. В нея са описани както изискванията към био-производителите, така и формата и размера на подпомагането на отделните култури и селскостопански животни. При площите в системата за контрол се отчита значим ръст, който не отстъпва по своите темпове на нарастването на броя на животните отглеждани по биологичен начин (табл. 3). Това се дължи на изискванията залегнали в Наредба №1 и Наредба №4 на МЗХ, за наличието на минимален обем от пасищни площи за отглеждането по биологичен начин на селскостопански животни. При изчисляването на размера на институционалната подкрепа за биологичното животновъдство се използва приравняването към животинска единица (ЖЕ) по следните правила: бивол и едно говедо над двегодишна възраст се равнява на една ЖЕ; говедо или бивол от 6 месеца до 2 години се равнява на 0,6 ЖЕ; говедо или бивол до 6 месеца се равнява на 0,4 ЖЕ; една овца или една коза се равнява на 0,15 ЖЕ. Размера на подпомагане се формира при равенството от 1 ЖЕ=1 ха. пасища в системата за контрол.

На база на направените собствени изчисления и анализ на наличните към 2016 г. приравнени животински единици отглеждани по биологичен начин в размер от над 8 400 ЖЕ и постоянни ливади и пасища с обща площ 38 736 ха. може да достигнем до заключението, че развитието на биологичните пасища в България позволява да се поддържа темпа на развитие на биологичното животновъдство в страната, като свободната база за подпомагане в сектора по този критерий е над 75%. Изключването на биологичното пчеларство от направените изчисления и анализ е на база наличието на значителни площи с диворастящи култури в системата за контрол, от които по-често се възползват производителите на пчелни био продукти в страната.

Представените в табл. 3 резултати от динамиката на площите в системата за контрол допълва отчетените от анализа резултати за развитието на биологичното животновъдство в страната. Тенденциите на бързо нарастване на площите в системата за контрол са изключително интересни и изискват задълбочен анализ, който излиза извън рамките на целите заложените в този доклад. Необходимо е все пак да отбележим, че най-голям е дела на пасищата в общия размер на площите в системата за контрол, а също така при тях се забелязва и най-бързо нарастване, което се проявява като допълнителен стимул за развитие на биологичното животновъдство, създавайки база за него.

Бюджетът от публични средства, приети по ПРСР 2014–2020 (ЕЗФРСР+НФ), беше 151 593 439 евро, като в края на 2016 г. беше отчетено 100% изпълнение на база разплатени заявления и поети ангажименти спрямо общ бюджет по мярката.

За втора поредна година Държавен фонд „Земеделие“ (2018) няма да поема нови ангажименти за финансиране на биологично земеделие поради изчерпан финансов ресурс по Мярка 11. „Увеличение на биоплощите и биоживотновъдство“ също няма да се подпомага. На този етап биопроизводителите могат да получат финансова подкрепа по инвестиционните подмерки 4.1. „Инвестиции в земеделски стопанства“ и 4.2. „Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти“.

Едва 3,2% от земеделската земя, или 161 хил. хектара, в България е сертифицирана за биоземеделие, показват данни на Евростат за 2016 година. Така страната ни изостава от средноевропейското ниво, където за биоземеделие се използва 6,7% от земеделските площи.

Изводи

България има благоприятни възможности за развитие на биологичното земеделие, като основните могат да се обобщят както следва: подходящи почвени и климатични условия; съществуващ набор от знания и умения; функционираща система от научни, учебни и консултантски звена; добър имидж на българските земеделски продукти (храни) на вътрешния и външен пазар; наличие на производствен капацитет в хранителната промишленост; растящо търсене на биологични продукти.

За да се реализират своевременно тези възможности е необходимо прилагането на съответни мерки, някои от които могат да са:

- намаляване на данък върху добавена стойност на биологичните продукти;
- по-стриктен контрол и санкции при непълна конкуренция от продукти с етикет „еко“;
- поддръжка на промоционални дейности и други маркетингови инициативи за разпространение на биопродукти;
- предоставяне на информация и разширяване на знанията на производители и потребители за биологичните храни и др.

Биологичното земеделие има перспектива – то пряко допринася за запазване на околната среда и екосистемите, възстановяване на природните ресурси, развитие на селските райони. То може да стабилизира доходите на българските земеделски производители чрез възможността да предоставят здравословни хранителни продукти на нови пазари. Така максимално ще се използва конкурентното предимство на природно-климатичните дадености в нашата страна и подкрепата от европейските фондове да се рентирират в икономически ползи от земеделските производители.

В резултат на направения анализ стигнахме до заключението, че равнището на институционална подкрепа позволява на биологичното земеделие в страната да претърпи значително развитие и обществената подкрепа има положителна роля в този процес. Към настоящият момент не е усвоена напълно наличната база от пасищни площи в системата за контрол, което допълнително ще окаже позитивно влияние върху развитието на сектора.

Европейският пазар за биопродукти за периода от 2000 г. до сега се е разраснал около 5 пъти, докато обработваната площ за биологично земеделие в ЕС се е увеличила за този период около 2 пъти. Разликата между производство и търсене на биопродукти в ЕС се покрива от внос. В следствие от това възникват пропуснати възможности за производителите от ЕС, пазарът на биопродукти се ограничава и се намаляват ползите за околната среда. Необходимо е за следващия програмен период да бъдат осигурени и предоставени средства за задоволяване на всички заявени площи и животни в сектора, което ще допринесе за устойчиво развитие на биологичното земеделие в България.

Литература

1. *Аграрен доклад на МЗХ. 2011–2017.*
2. *Актуализиран индикативен график за прием на заявления за подпомагане по Програмата за развитие на селските райони 2014–2020 г., през календарната 2018 г.* ДФЗ-РА. 2018.
3. *Програмата за развитие на селските райони 2014–2020 г.* ДФЗ. 2014.
4. *Наредба №4 от 24.02.2015 г. за прилагане на Мярка 11 „Биологично земеделие“ от ПРСР за периода 2014–2020 г.*
5. *Наредба №1 от 7 февруари 2013 г. За прилагане на правилата на биологично производство на растения, животни и аквакултури, растителни, животински продукти, продукти от аквакултури и храни, тяхното етикетироване и контрола върху производството и етикетироването.*
6. Костадинова, П., Попов, В. *Основни принципи и методи на биологичното земеделие.* сп. Ново знание. бр. 3. 2012. стр. 58.
7. Кръстева, И. *Състояние и тенденции за развитие на биопроизводството в България за периода 2006–2012 г.* Сб.доклади от Юбилейна конференция „Националният аграрен сектор – елемент на европейските земеделски региони в Стратегията „Европа 2020“. АИ „Ценов“. Свищов. 2014. стр. 179.
8. Митова, Д. *Биологичното производство – приоритет на българското земеделие в новия програмен период 2014–2020 г.* сп. Икономика и управление на селското стопанство. бр. 3. 2014. стр. 4–7.
9. Митова, Д. *Биологичното земеделие в България през периода 2007–2016.* Секторни анализи в зе-

медието. Проект ХТАИ №144.2. ССА-ИАИ. София. 2018. стр. 53–60.

11. Comtrade на ООН.

10. Eurostat.

IMPACT OF THE INSTITUTIONAL ENVIROMENT ON THE DEVELOPMENT OF BULGARIAN ORGANIC FARMING

**Roumen Otouzbirov, Georgi Aleksiev, Georgi Mitev
Trakia University, Stara Zagora, Bulgaria**

Abstract

Following the accession of Bulgaria to the EU and the implementation of CAP and the common trade guidelines, the influence of institutional environment and agricultural policy, that is being pursued, are increasingly affecting the advancement of organic production. For this study of the institutional impact on the development of organic agriculture in the Bulgaria, for the period 2007–2017, data from the Ministry of Agriculture and Food, State Agricultural Fund and Producer Organizations were used. It is established that in the years after Bulgaria's accession to the EU, the applied Common Agricultural Policy fails to provide a strong impetus to the development of bio-production. An improvement of the institutional environment is evident, but not to an extent that ensures the sustainable development of Bulgarian organic agriculture.